

Stedbaseret skrivning

At møde stedet gennem skriften

PETER THOLSTRUP HERMANSEN, LÆRER I GENTOFTE KOMMUNE
ANNE BOCK, PH.D.-STUDERENDE OG LEKTOR I DANSK PÅ LÆRERUDDANNELSEN I AARHUS, VIA
UNIVERSITY COLLEGE

At skrive gør noget ved os. Tankerne, billederne, erindringerne bliver til gennem skriften. Når vi skriver ud fra en stedsoplevelse, bliver vi opmærksomme på stedet på en ny måde. Og opmærksomme på os selv på stedet. Stedet ikklædes ord og sætninger på baggrund af sanser og tanker. Denne artikel handler om et skriveforløb med en 8. klasse på Glyptoteket. Først beskrives skriveaktiviteten og dens møde med virkeligheden. Herefter bliver eksempler fra elevernes tekster sat under lup og sat i relation til teori om sted, dannelse og kreativitet.

At skrive stedbaseret er en mulighed for at udvikle sin bevidsthed om verden, sig selv og sig selv i verden. Vi skriver noget, og pludselig er det en del af verden og en del af mødet mellem stedet og mig. Når vi skriver stedbaseret, bliver vi opmærksomme på det nu, vi befinder os i, og som måske forbinder os med stedets historie og stedets fremtid. Vores sanser er på arbejde hele tiden, men ved at skrive giver vi øjeblikket opmærksomhed, vi fastholder tanken i bevidstheden og gør den nærværende.

I denne artikel vil vi beskrive og reflektere over et forløb med stedbaseret skrivning, som vi har gennemført i den 8. klasse, Peter underviser i dansk. Vores samarbejde er en del af den empiriske del af Annes ph.d.-projekt, der afsøger relationen mellem skrivning og dannelse, herunder skrivning og stedsoplevelse. Vejen hertil går gennem observation, afprøvning af skriveaktiviteter, elevinterviews og analyse med et fænomenologisk afsæt.

Dannelse knytter sig grundlæggende til det at være menneske i verden og tager sit afsæt i mødet mellem netop mennesket og verden. For at dannelsen kan finde sted, må altså både mennesket, verden og mødet være i spil (Rahbek, 2021). Det er den treklæng, vi forsøger at skabe rum for at etablere i den skriveaktivitet, som artiklen fremstiller.

”Dannelse knytter sig grundlæggende til det at være menneske i verden og tager sit afsæt i mødet mellem netop mennesket og verden.

Fantasy på Glyptoteket – et skriveforløb

Eleverne skal skrive første kapitel i en fantasyroman, hvor et sted på Glyptoteket i København bruges som indgang til en anden verden – et nyt sted. Formålet med forløbet med stedbaseret skrivning knytter an til dannelsesperspektiverne i folkeskolens formål, og målet for aktiviteten sigter blandt andet på færdighedsmål efter 9. klasse under Oplevelse og indlevelse: ”Eleven kan formulere egne oplevelser og sansninger i æstetisk sprog” (emu.dk). Ved at begrænse opgaven til

første kapitel i en forestillet fantasyroman gøres skrivningen tilgængelig, samtidig med at det er muligt at forestille sig en fortælling, der udspiller sig efterfølgende – at lade fantasien stikke af. Det er en åbning af fortællingen, som kan indeholde varsler om, hvad der måtte komme.

Første kapitel skal bestå af tre dele: 1. En realistisk skildring af Glyptoteket, og hvilket ærinde hovedpersonen har på museet. 2. Indgangen til den anden verden og det nye sted og 3. Den nye fantasyverden. Som optakt skal stedet sanses og gives opmærksomhed. Der skal skabes et rum til fordybelse. Vores plan ser således ud:

1. Klassen sætter sig i vinterhaven og sanser stedet – lyset og arkitekturen, vand, palmer og stålkonstruktioner, lugten og lydene – i tre-fire minutter.
2. En lille skitse tegnes fra stedet, hvor eleverne sidder.
3. Eleverne skriver sætninger og ord om stedet.
4. Eleverne mødes i mindre grupper og deler ord og tanker.
5. I grupper går eleverne på opdagelse i rummene – eleverne skal her vælge en figur fra et af rummene som indgang til deres fantasyunivers.
6. Eleverne samles ved skulpturen *Vandmoderen*.
7. Ideer og observationer fra elevernes rundtur deles.
8. Hvem kunne være jægpersonen/-fortælleren i historien? I grupper deler eleverne deres ideer.
9. Eleverne deler ideer til deres fantasyverden. Det andet sted.
10. Eleverne sætter sig ud ved deres fundne sted på museet og beskriver deres fantasyverden. Hvordan ser der ud i den anden verden – naturen, lydene, lyset og lugte, mennesker, væsener, bygninger og byer?
11. Eleverne skriver løs på deres romaners første kapitel! Arbejdet fortsættes hjemme i klassen.

Tanker om sted, kreativitet og dannelse

Stedet Glyptoteket er valgt, da der her findes en parallelverden til den hektiske og larmende by uden for museet. Stedet har en særlig ånd og en stemning, som kalder på sanserne.

Samtidig rummer museet mytologisk stof af mange varianter. Egyptiske mumier, romerske buster, figurer, som viser mytologiske situationer, og Rodins mørke, krogede figurer. Denne parallelverden kan give næring til beskrivelsen af et fantasyunivers, der jo netop kan løbe parallelt med den virkelige verden. Ved at tage udgangspunkt i Glyptoteket forankres fortællingen i et konkret sanset sted. Stedet skal sanses og herpå genskabes i ord, iagttagelser og tanker gennem skriften. Den nye verden skal fødes ud af det konkrete sted ved forestillingskraftens eller fantasiens hjælp.

Ifølge ph.d. i sociologi Lars Geer Hammershøj kan kreativitet og dannelse gensidigt fremme hinandens processer, idet de er bevirket af de samme sanselige kræfter og er forbundet med selvoverskridelse og smagsafgørelse (Hammershøj, 2012, s. 18). Intentionen i skriveaktiviteten her er at give rum for kreativitetens udfoldelse og samtidig have blik for det dannelsesmæssige potentiale. Gennem opmærksomheden på det, vi sanser, træder vi ifølge den norske filosof Anniken Greve i forhold til omverdenen, og netop det at træde i forhold til sig selv og til verden omkring sig kan ses som et udtryk for dannelse:

” Intentionen i skriveaktiviteten her er at give rum for kreativitetens udfoldelse og samtidig have blik for det dannelsesmæssige potentiale.

Vi trer i forhold til denne omverdenen i samme grad som vi er sansende og opmærksomme. Den lokaliteten vi trer i forhold til er et sted; stedet er, for å si det litt snirklete, en funksjon av at vi trer i forhold til omverdenen på denne måte. (Greve, 2000, s. 139).

Gennem det, at vi træder i forhold til et sted, udvikles vores omverdensømfindtlighed (Greve, 2000.). Omverdensømfindtligheden er karakteriseret af en dobbeltrettethed i vores forholden os eller vores måde at se – et modtageligt blik for stedet og samtidig et blik, som deltager imaginativt i det, det modtager fra stedet. Det er den dobbeltrettethed, vi forsøger at etablere og facilitere i Glyptotekets sale, hvor stemninger og kunstværker sanses, snakkes om og bruges som afsæt til en fortælling. Eleverne giver deres fantasisted opmærksomhed, og en ny sanselig verden skal opbygges for læseren. Herved inviteres fantasien og kreativiteten til at slå følge med sansningen, opmærksomheden og modtageligheden, at deltage imaginativt.

Opgavens møde med virkeligheden

Vi har ikke palmer i Danmark, de står ikke frit. Men her står der en, faktisk flere store frodige palmer. Specielt to kæmpe palmer fanger opmærksomheden. Jeg kunne forestille mig der var smukt helt stille. Smukkere end nu. Uden stemmernes små lyde, uden lyden af tallerkner, bare helt uden lyd. Plads til at udforske, til at observere og til at nyde. (Elev i 8. klasse, 2022)

Sådan lyder det blandt andet i en af elevernes tekster. Og det rammer den stemning af både begejstring og ærgrelse, som vi som undervisere stod med derinde. Eleverne tog generelt særdeles positivt og tålmodigt mod de opgaver, de skulle igennem. De mødte Glyptoteket med interesse og opmærksomhed. Det er så heldigt, at skoleklasser kommer gratis ind på Glyptoteket, hvis de reserverer tid. Det havde vi gjort, men vi havde glemt at tage højde for, at der tirsdag er gratis adgang for alle. Det betød, at museet var fyldt med mennesker og ikke helt frembød det rum til fordybelse og sansning, vi havde håbet.¹

På trods af virvaret og trængslen lykkedes det tilsyneladende for eleverne at fastholde og sprogliggøre nogle indtryk og sansninger fra stedet og efterfølgende omsætte disse til tekster, hvor rummet og statuerne bliver en åbning til en anden dimension. En elev siger fx i det efterfølgende interview:

Altså, jeg oplevede det som et meget roligt sted. Lidt ligesom jeg beskriver i teksten. Man var der bare. Ja, så jeg syntes, det var ret fedt bare at sidde og skrive og bare kigge rundt og så få det ned på papir. (Interview, 2022)

Og adspurgt, hvad det fede var, er svaret:

Jeg tror det var fedt, i stedet for at skulle finde på, faktisk at kunne se det. Altså have et sted i forvejen, så man ikke skal finde på det og så finde på en fortælling ud fra det. Det kunne jeg ret godt lide. (Interview, 2022)

Det konkrete sted opleves her som et velkomment afsæt for fantasiens flugt. Dette afspejler sig også i elevens tekst, som indledes således:

11 Det er faktisk muligt for skoleklasser at booke tid før klokken 10, hvor museet åbner for offentligheden. Det vil vi gøre næste gang.

Store detaljerede pæle i stål indrammer rummets midte, og strækker sig op til taget bestående af en stor glaskuppel. Ind strømmer lyset fra verden udenfor. De mange stråler af lys, der hver især kæmper om, at få plads gennem kuppelens ruder, skær gennem det ellers mørkebelagte rums centrum og lysner støv, jeg ellers ikke ville have set, op. Hvert enkelt fnuller svæver legende omkring i hver sin meningsløshed. Det er det jeg elsker ved at være her på Glyptoteket. Her er man bare. Ingen forventninger. Ingenting. Og alligevel alt. (Elev i 8. klasse, 2022)

Gennem beskrivelsen af tagkonstruktionen, fnuller og lys opnår teksten at favne et øjeblik, hvor tiden står stille. Hvor der ingen handlinger, krav og forventninger er, og øjeblikket alligevel opleves som fyldt. Tekstuddraget kan læses som beskrivelsen af en stedsoplevelse, der rummer omverdensomfindtlighed og æstetisk erfaring. Æstetisk erfaring indeholder erkendelse. Den erkendelse er båret af fornemmelse, anelse og følelse. Med reference til Kant kan man forstå det således, at æstetisk erfaring eller den erfaring, mødet med skønhed kan give os, handler om noget så grundlæggende som vores livsfølelse, og hvad den kan fortælle om os og vort forhold til verden – eksempelvis at vi og verden er mindre fremmede over for hinanden, end vi oftest tror (Jørgensen, 2018). Fra dette udgangspunkt kan narrativet så starte.

” Gennem beskrivelsen af tagkonstruktionen, fnuller og lys opnår teksten at favne et øjeblik, hvor tiden står stille.

En elevtekst – et eksempel på at skrive med afsæt i stedet

Elevernes skriveproces startede på Glyptoteket og blev afsluttet i klassen eller derhjemme. Trods mennesketrængsel på dagen havde mange af eleverne formået at fordybe sig i den sansede oplevelse af stedet. I en af elevteksterne bliver vinterhaven rammen om en fortælling om en midaldrende mand, der hader sit liv som pædagog og blot lader livet passere. Hans frirum er Glyptoteket eller rettere skulpturen *Vandmoderen* af Kai Nielsen (1920). Den tilbringer han timevis foran, mens han som i trance stirrer ind i hendes øjne. Han er barfodet for, som der står i teksten, at være en del af universet:

Det kolde marmorgulv mod mine bare fødder. Når jeg er ved moderen, vil jeg være en del af universet. Mærke rodnettets under mine fødder. Blive en del af det. Derfor har jeg aldrig sko på. (Elev i 8. klasse, 2022)

Skulpturen bliver her en anledning til en længsel efter at være en del af verden, at mærke verden. Som læser får man oplevelsen af gulvets kølighed forærende, som det blev oplevet af eleven i situationen. På samme måde beskrives *Vandmoderen* i samme elevtekst:

Centrum i rummet er moderen. En statue siger folk, men sådan har jeg det ikke. Hun ligger på vandet. En slags skal. Jeg kan nemlig ikke se bunden. På hende er en masse børn, men de kravler ikke. Marmoret har frosset dem i en bevægelse. Den ene af dem med måsen i vandskorpen, og den anden klamrende til moderens ene læg. Fælles for dem alle er at de hver især kæmper om, at få opmærksomhed fra hende. Ingen får rigtigt noget. Hun kigger på mig. (Elev i 8. klasse, 2022)

Billede 1: Vandmoderen af Kai Nielsen (Glyptoteket.dk)

Vandmoderen bliver da også i slutningen af teksten, som jo er første kapitel i en forestillet fantasyroman, indgangen til et andet univers, hvor hovedpersonen genvinder sin ungdoms kropslige formåen:

Jeg rejste mig op. Denne her gang skete det i en hastighed, som snildt kunne have bragt mig på løbeholdet i 8. klasse. Jeg måtte se mere, føle mere, mærke mere, lugte mere, indånde det nye og igen puste ud. Jeg satte i løb ind i den nye verden med lykken som medvind. (Elev i 8. klasse, 2022)

Gennem teksten løber en længsel efter at være nærværende, at leve stærkere. Eller som eleven selv skriver: at se, føle, mærke, lugte og indånde. Her rammer teksten en angst for ikke at leve fuldt ud, som de fleste nok kender til: "Mit hamsterhjul kører rundt i en elendighed og jeg har for længst opgivet at prøve og løbe den anden vej." (Elev i 8. klasse, 2022).

Da skulpturen *Vandmoderen* tilbyder en vej ud af hamsterhjulet, er hovedpersonen ikke sen til at gribe den. Her slutter første kapitel, og herfra har fantasien frit spil. *Vandmoderen* og vinterhaven er gennem teksten blevet iklædt ord, iagttagelser og tanker og fungerer nu som afsæt til overskridelsen af denne verden. Det er tydeligt, at eleven gennem skrivningen af teksten træder i forhold til stedet (Greve, 2000), der bliver ladet med betydning, som en modsætning til "hamsterhjulet" og alt det ved tilværelsen, som er stagneret og ikke-levende.

Refleksioner over skrivehåndværk og stedsoplevelse

Jeg føler bare, at når man skal skrive om det, så lægger man bare meget mere mærke til det. Og man kommer på en måde til at kende tingene meget bedre, når man skal skrive om det. Jeg føler bare, man kommer til at lære tingene bedre at kende, og hvordan det ser ud og sådan noget, hvis man skriver om det. (Interview, 2022)

En gennemgående konstatering ved læsning af interviewene med eleverne efter skriveaktiviteterne er, at skrivning kalder på og giver opmærksomhed. Når man skal skrive med udgangspunkt i et konkret sanset sted, skærpes opmærksomheden på sanserne og på stedet. "Man kommer på en måde til at kende tingene meget bedre," som en elev udtrykker det i ovenstående citat fra et inter-

view, vi gennemførte efter skriveforløbet. Vores kroppe bombarderes med sanseindtryk konstant, og langt de fleste fanger ikke vores opmærksomhed. I kraft af at stedsoplevelsen skal sprogliggøres, åbnes for kroppens perception og sprogets arbejde med præcision. Når eleverne indtager et sted med det formål at være undersøgende på, hvordan det er at være menneske i verden på lige dette sted, og formidle dette, så sker der noget med sproget. I dette tilfælde indgår stedet som afsæt til en fortælling. I andre skriveaktiviteter, vi har lavet, er stedsoplevelsen grundlag for skrivning af digte, reflekterende essays eller erindringer. Stedet kan være stationært, fx som Glyptoteket, eller i bevægelse, fx som i et S-tog, på en gåtur eller andet. Stedet kan være forbundet med natur eller med kultur.

Stedbaseret skrivning forstået som det at skrive med udgangspunkt i et konkret sanset sted er lokalt forankret. Lokalt forankret poesi er ifølge stedsfilosoffen Anniken Greve (2000) forankret i stedet og i den erfaring af omverden, som kommer til udtryk i vores blik for steder. Ved at lade eleverne skrive stedbaseret styrkes broen mellem sansning og sprog, ligesom vores blik for steder udvikles. Ifølge elevernes beskrivelse af deres oplevelse med at skrive stedbaseret styrkes opmærksomheden på stedet, man lærer stedet at kende, og detaljer fastholdes og lever videre i skriften.

” Ved at lade eleverne skrive stedbaseret styrkes broen mellem sansning og sprog,

Hovedopgaven for underviseren, som vi ser det, handler om at facilitere en fordybelse i stedet. At turde stå af travlhed og bestræbe sig på at være modtagende over for de indtryk, der måtte komme – og lade ord dukke op, der går i meningsfuldt samspil med stedet. Derfor er der i den beskrevne opgave flere faser, inden selve skrivningen går i gang, så eleverne gennem stilhed, dialog med hinanden og noter om stedet kan bevæge sig henimod at gå *med* skrivningen og se, hvad der sker.

I dette skriveforløb har vi tilstræbt at facilitere et møde mellem menneske og verden (Rahbek, 2021). Den hollandske uddannelsestænkter Gert Biesta taler for en større verdensvendthed i skolen. At vi i stedet for primært at interessere os for, hvordan viden og færdigheder kommer ind i eleven, også bør interessere os for, hvordan eleven træder ind i verden. At skrive stedbaseret tilbyder en mulighed for gennem sansning af stedet og sproglig italesættelse af dette møde at engagere sig i verden og derved træde ind i verden som subjekt (Biesta, 2015).

Referencer

Biesta, G. (2015). Hvad skal vi stille op med børnene. I: Sommer, D., & Klitmøller, J. (red.), *Læring, dannelse og udvikling – kvalificering til fremtiden i daginstitution og skole*. Hans Reitzels Forlag.

Greve, A. (2000). Poesi og sted. *Nordlit*, 7, 137-154.

Hammershøj, L. G. (2012). *Kreativitet – et spørgsmål om dannelse*. Hans Reitzels Forlag.

Jørgensen, D. (2018). Hvad er æstetik? I: Johansen, M. B. (red.), *Æstetik og Pædagogik* (s. 23-38). Akademisk Forlag.

Rahbek, R. K., (2021). Når dannelse finder sted. I: Brinkmann, S., Rømer, T. Aa., & Tanggaard, L. (red.), *Sidste chance – Nye perspektiver på dannelse* (s. 39-62). Klim.

emu (2019). *Dansk Fælles Mål 2019*. Børne- og Undervisningsministeriet. https://emu.dk/sites/default/files/2020-09/GSK_F%C3%A6llesM%C3%A5l_Dansk.pdf

Børne- og Undervisningsministeriet (2022). *Folkeskolens formål*. Lokaliseret 15.09.2022 på: <https://www.uvm.dk/folkeskolen/folkeskolens-maal-love-og-regler/om-folkeskolen-og-folkeskolens-formaal/folkeskolens-formaal>

Om forfatterne

Peter Tholstrup Hermansen. Dansk lærer i udskoling på Skovgårdsskolen i Gentofte.

Anne Bock. Underviser i dansk på læreruddannelsen i Aarhus, VIA UC. For tiden ph.d.-studerende med fokus på relationen og dynamikken mellem skrivning og dannelse.

Skribenternes samarbejde udspringer af en fælles interesse for æstetik, lyrik, kreativ skrivning og dannelse i forbindelse med skole og læreruddannelse. De står begge for ideudvikling og instruktion i forbindelse med skriveaktiviteterne, mens Anne Bock står for interviewdelen, og Peter Hermansen for at give feedback til eleverne.

Fasthold de gode læsevaner!

Nye letlæste serier til mellemtrinnet

Straarup & Co

Store detaljerede **pæle i stål** indrammer rummets midte, og strækker sig op til taget bestående af en stor glaskuppel. Ind strømmer lyset fra **verden udenfor**. De mange stråler af lys, der hver især kæmper om at få plads gennem kuplens ruder, skær gennem det ellers mørklagte rums centrum og **lysner støv**, jeg ellers ikke ville have set, op. Hvert enkelt fnuller svæver legende omkring i hver sin **meningsløshed**. Det er det, jeg elsker ved at være her på Glyptoteket. Her er man bare. Ingen forventninger. Ingenting. **Og alligevel alt.**

(Elev i 8. klasse)